

1678 Norskvennlig prest halshugget for landssvik

Det står en gråtende kvinne på bredden og myser over mot en holme på andre siden av sundet. Øynene er fulle av tårer, synet hemmes. Hun skriker av full hals for å tiltrekke seg oppmerksomhet fra de på andre siden. Hvorfor så de henne ikke? Hvorfor hørte de henne ikke? Hennes håp har gått over i fortvilelse. Så kommer redselen, en slags bekreftelse på at hun er for sent ute. Hun innser at det ikke nytter. Hun var sammen med sin tjener. Ingen båt var å oppdrive, de var alle på andre siden. Hun skjønner at fullbyrdelsen av henrettelsen er i gang. Beina svikter og hun synker stille sammen på stranden i utmattelse og oppgitthet. Samtidig faller et brev med kongens segl på ut av hennes høyre hånd. Kvinnen het Karin. På andre siden skulle de henrette hennes mann, presten Olof Rahm. Karin hadde dratt til kongen i Stockholm og fått et benådningsbrev. Men hun kom for sent, hennes mann ble halshugget. Datoen er 27. mai 1678. Stedet er sundet mellom Frösön og Rödön i Storsjön nordvest av Östersund i Sverige.

Slik har tradisjonsfortellingen vært gjennom generasjoner, om presten Rahm som ble henrettet for landssvik. Årstallet, stedet og henrettelsen er reell. Men episoden om benådningsbrevet er en avart som har fått utvikle seg i form av dramatisk fortellerkunst proporsjonalt med avstand i tid. Kona til presten, Karin, hadde rett nok vært hos kongen og fått et brev. Følg med til slutt så skal du få vite hva som sto i brevet.

Når folk hører ordet «motstandsmenn» går tankene raskt til 2. verdenskrig, likeledes ordet: «landssvik». Men faktisk har disse begrep blitt brukt gjennom alle tider, så også på andre siden av kjølen, i Jämtland. Skal en forstå noe av dette med "landssvik", må en se litt på hvordan stemningen var i Jämtland overfor både Sverige og Norge. Folket bodde noe isolert, langt fra begivenhetenes sentrum i forhold til begge lands maktsenter. Folket i Jämtland hadde en nær relasjon til folket i Trøndelag, det være seg veien til havet, matauk og slektskap. Dette vedvarte lenge etter at Jämtland ble svensk territorium i 1645. Båndet, for ikke å si blodsbandet, var så sterkt og følelsesmessig at det oppsto både enkeltvis og gruppevis en form for motstand mot Stockholm. At myndighetene i Sverige stadig var på "raid" oppover

Härjedalen og Jämtland forsterket motstanden og økte samholdet vestover. Overfor disse svenske angripere utkrystalliserte det seg en rekke motstandsmenn. Flere av disse ble avslørt, tatt til fange, torturert, dømt og henrettet. Den anerkjente Bo Oscarsson i Östersund mente i en artikkel i 1999 at denne sivile motstanden mot svenskene oppsto allerede under den første

Bo Oscarsson: kilde, språkeksperter og historiker var med ut til Tibrandsholm mandag 19. juni 2017

okkupasjonen i 1563 og ut mot 1570 (Sjuårskrigen). Det første dokumenterte navnet som dukker opp som "motstandsmann" i det ganske så tynt befolkede området, er Ol Gundersson Jon. Han ble torturert og til slutt skutt av svenskene i 1611 da han nektet å avsløre hvor hans foreldre og andre beboere hadde gjemt unna proviant og buskap da den svenske hæren inntok Nederhögen på sørspissen av Jämtland, midt mellom Røros og Sundsvall.

Væpnet motstand ble det likevel ikke før i 1644, da deler av befolkningen i Jämtland valgte side og åpent sloss i lag med nordmennene mot svenskene, naturlig nok siden folket i området var norske. Svenske soldater tok Jämtland, og befolkningen ville selvsagt befri sitt eget land, Jämtland. Motstandsmenn i Mörsil klarte å lure svenskene ut av Mörsil skanse og til et kalas (fest) på gården Bye. Det heter seg at da festen var på sitt høyeste (les: fuktigste), dro disse motstandsmennene seg unna og ga signal til norske tropper som rykket inn. Det fløt mye blod,

og ingen svensker ble skånet, en regelrett massaker, i Jämtlands historie kalt: *Mörsil gästabud*. Her er det nå på sin plass med et svensk sitat fra Jämtlands egne: ”Så kom den olyckliga freden i Brömsebro 1645, då dansk/norske kungen ”sålde” oss för att få behålla Skåne”.

Etter at Jämtland ble svensk forsøkte svenskene å snu den norskvennlige stemningen, og de valgt å gjøre det brutalt med våpen. I 1655 ble det slått ned ”opprør” i hele sju sogner i Jämtland. Det er lite kunnskap om disse hendelsene, men det skal ha vært en Per i Dalen, som sammen med seks andre ”motstandsmenn” ble dømt, og kanskje tatt av dage etter hemmelige møter i Sunne.

Da dansk/norske tropper drev ut svenskene fra Jämtland i 1657, ble de hilst som befriere, og jämtske sivile bisto nordmennene. Men så frøs

”Bälten” (klengenavn på sundet mellom Sjælland og Jylland) og svenskene fikk overtaket i krigen, som i sin tur førte til freden i Roskilde hvor den dansk/norsk kongen måtte overgi hele Trøndelag til Sverige. Norge ble delt i to fra 10. mai til desember 1658. Dette førte til at Trøndelag ble liggende med brukken rygg i lang tid fremover da svenskene utryddet norsk ungdom, trolig den største tragedien som noen gang har rammet Trøndelag utenom Svartedauen. Se *Stjørdalens krønike*, bind 2, side 37.

Etter freden i Roskilde skjer det en form for utrenskning i området. Kongen hadde gitt ordre om å undersøke holdningen til Jämtlands befolkning. Dette ble iverksatt den 18. mai 1658 av generalmajor Johan Oxenstierna. Og det er her vi kommer tilbake til hovedpersonen i dette kapitlet, presten Olof Rahm. Da svenskene igjen hadde fått kontroll over Jämtland, fikk de plassert prester i sentrale stillinger, som i sin tur ble angivere. Jämtene ble betraktet av svenske myndigheter for å være norskvennlige. Hensikten med å utplassere nettopp prester, var å få pålitelige rapporter gjennom at de var blant de meget få som kunne uttrykke seg skriftlig. En av disse var kapellanen i Ragunda, Olof Rahm. Han startet på et vis sin politiske rolle i 1658. En kan trygt si at han ble plassert i Jämtland for å forsvenske landskapet. Jämtene ble betraktet altfor norskvennlige, de var fortsatt norske i sjel og sinn.

Olof Rahm ble kapellan under presten Hans Nielsen Berg. Kort tid etterpå anga Olof Rahm sin prest for å samarbeide med nordmennene. Hans Nielsen Berg ble da avsatt fra sin prestegjerning i Ragunda. Det mest bemerkelsesverdige er at Hans Nielsen Berg var Olof Rahm sin egen svigerfar. Hans Nielsen Berg ble dømt for forræderi og fikk leve i fattigdom hos sin måg (svigersønn), presten Janus Sigvardi, i Berg sogn resten av livet ulønnet. Gjennom å forråde sin egen svigerfar, kunne altså Olof Rahm overta som prest i Ragunda. Den sivile motstanden fortsatte. Hatske viser mot svenskene ble sunget der

Ragunda gamle kirke fra 1400-tallet, slik den står i dag

General George von Schultz

jämtene møttes. I 1677 rykker Georg von Schultz på Værnes inn i Jämtland sammen med sin svigerfar von Hoven. Den 15. august tok han Oviken skanse og tvang 510 svenske soldater til å overgi seg. Ved dette norsk/danske forsøket på å ta tilbake Jämtland og Härjedalen i 1677 begynte merkelig nok Olof Rahm å rapportere svenske bevegelser og disposisjoner til nordmennene. Nå lyktes ikke Norge å befri Jämtland, fordi adelen i Danmark sviktet. Svenske myndigheter og militære kunne derfor iverksette avstraffelser overfor de som hadde samarbeidet med nordmennene.

På anklagebenken satt plutselig presten Olof Rahm i lag med 13 andre som hadde samarbeidet med *norbaggarne*. De dømtes alle til døden den 3. mai 1678 for sin sympati med Trøndelag og Norge og for sitt svik mot Sverige. Ti av disse klarte å rømme ved hjelp av andre motstandsmenn fra Bröcklingen utenfor Bräcke. Tre jämtar klarte seg ikke, og ble halshugget. Disse var Isak Ingemarsson i Bispgården, Brodde Larsson i Backen og Jöns Eriksson Smed i Månsåsen. Og sammen med dem altså presten Olof Rahm i Ragunda, som nå hadde blitt jämtsk motstandsmann etter å ha bodd i Jämtland i tjue år. Kanskje var han uskyldig, eller kanskje gjorde ikke andre motstandsmenn så mye for å redde hans nakke, med tanke på at han hadde vært på andre siden og sågar angitt sin egen svigerfar. Olof Rahm ble halshugget under ledelse av marskalk Horn den 27. mai 1678 på Tibrandshögen på Rödön.

Bo Oscarsson oppe på henrettelsesstedet på Tibrandshögen på Rödön nordvest av Östersund

Før vi går videre bør nevnes to andre motstandsmenn fra året 1700: Mårten Jönsson og Lars Persson. Historien om disse fra Föllinge faller litt utenfor mitt nedslagsfelt, men er en spennende og leseverdig historie som kan anbefales. Den viser en tid og en stille motstand mot at de hadde blitt svensker gjennom et pennestrøk. Föllinge er ikke så langt fra riksgrensen mot Lierne og Snåsa. Mårten Jönsson hadde fått besøk av et brødrepar fra Snåsa: Göran og Elias Tomasson. For å gjøre historien kort blir disse nordmennene ansett for spioner, tatt til fange og underlagt forhør på Andersö skanse, som ligger like sør av Frösön ved Östersund

(bro over fra Frösön). Her blir trønderne torturerte og «sprekker». Hva som hendte med dem etterpå, er ukjent. Bonden Mårten Jönsson blir tatt og ført til svenskenes hovedkvarter i Mattmar (mellom Åre og Østersund). Gjennom tortur røper denne Mårten Jönsson en dobbeltagent ved navnet Lars Persson. Mårten dømmes til døden, men i en overfart med båt sør av Ytterån (øst av Mattmar) hiver han seg over rælingen og tar sitt eget liv. Dette er en historie som Bo Oscarsson så utmerket har dramatisert. Det skal tilføyes at et besøk ute på Andersö skans, vil vise deg en oversikt over svenskenes mange skanser i Jämtland. Et ganske så mangfoldig forsvarsverk.

Og som om dette ikke er nok for å vise de sterke følelser som var for Trøndelag og Norge i Jämtland da de ble gitt bort til svenskene, kan oppmerksomheten ledes mot et forhold som er så til de grader underrapportert, nemlig motstanden i Jämtland mot Armfeldts

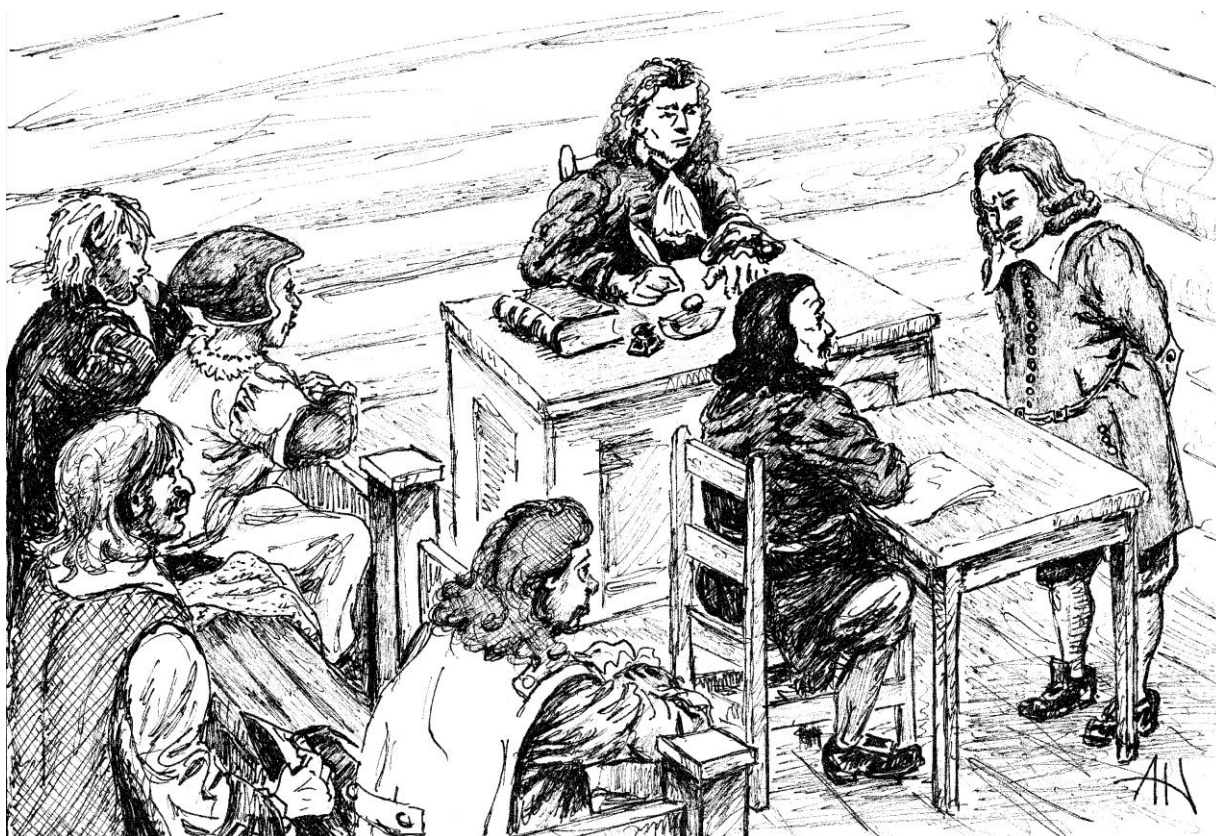
intendantur i 1718, og som var en vesentlig årsak til at general Armfeldt mislyktes med å ta Trondheim og Trøndelag. De svenske riksrådene Hamilton og Frisenheim møtte trolig en meget lite samarbeidsvillig befolkning under sin samling av forråd. 70 år og tre generasjoner etter freden i Brømsebro, hvis navn fortsatt gir bitre følelser langt inn i hjerterota hos trøndere og jämter, så husket befolkningen i Jämtland på sine røtter, og trolig saboterte store deler av oppsamlingen av proviant, buskap og hester. Denne manglende samarbeidsviljen bidro til at general Armfeldt var meget svekket og nådde ikke sine forberedende mål, og deretter mislyktes fullstendig. Jämtene ville ikke bidra til krig mot sine egne på andre siden av grensen. Hvorfor nevner ingen historikere og andre foredragsholdere dette når de berører Armfeldts felttog i Trøndelag i 1718? Det er for meg forunderlig.

Olof Rahm het opprinnelig Olaus Claudi Angermannus. Han ble født i Ramviks by, Högsjö i Sverige, trolig i 1620 som sønn av en bonde i Ramvik: Klas Olofsson og bondedatter Anna Danielsdotter fra Utanö i samme sogn: Högsjö. Mora var enke etter Olov Danielsson Hoffman på Kungsgården i Bjärträ sogn. Olof Rahm, som han etter hvert ble kalt, ble innskrevet i 1633 på Strängnäs skole. I 1647 var han student i Uppsala. Han ble stadskapellan i 1650, samme året som han havner i Riksdagen. I 1652 blir han kappellan i Ragunda hos sin svigerfar. Etter å ha angitt sin egen svigerfar, overtar Rahm som prest i Ragunda i 1658. Ved Riksdagen 1659-1660 i Göteborg fungerte han som vikar for superintendenten P. Steuchius. Da norske tropper den 12. august 1677 gjorde innfall i Jämtland, lot Olof Rahm største delen av sine eiendeler på gården flyttes over til Medelpad og bosatte seg deretter med hustru og barn i Utaned i Fors. Men hans kone, Anne, overtalte ham til å vende tilbake. Norske tropper sto da ved Gällön. Olof Rahm ba om nåde og sikkerhet hos nordmennene, og avga troskap til Norge. Han oppfordret både muntlig og skriftlig sin egen kapellan Hans Bröms om å undergi seg nordmennenes milde regime. Olof Rahm fikk så Isak Ingemarsson i Bispgården til å bringe opplysninger til Medelpad og Ångermanland om svenske disposisjoner med oppfordring til nordmennene om å angripe.

Minnesteinen i sentrum av Ytterån etter Mårten Jönsson

Presten Rahm hadde fått tak i et viktig brev fra landshövding Jacob Fleming. Brevet sendte Rahm videre til den danske majoren Seger Christensen. I tillegg hadde han overbrakt en falsk opplysning, såkalt desinformasjon, til svenske tropper om at fienden kom i et antall av 16 000. Dertil kom andre anklager. Svea hovrätt dømte Olof Rahm til døden. Domkapitlet i Härnösand anbefalte at Olof Rahm skulle fratas kappe og krage, slik at han ikke som prest skulle bli henrettet. Den 8. mai 1678 kom det ordre til fogden Nils Olofsson Hellman fra landshövding Jacob Fleming i Hudiksvall, om straks å fullbyrde dommen. Olof Rahm holdt før henrettelsen en tale hvor han fremholdt sin uskyld hva gjelder landsforræderi, men at han fikk som fortjent for "med list og mutor" hadde fått bortvist sin egen svigerfar fra stillingen som prest i Rangunda tjue år tidligere, slik at han selv kunne overta. Da Olof Rahm skjønte at håpet var ute, falt han i bønn med gråt og tårer, og ba om nåde for hans høye alder, at han var

Rettsaken mot presten Olof Rahm

åreforkalket og hans penn produserte skrifter han ikke visste hva som sto der. Han påpekte sin troskap gjennom sine politiske handlinger i 1658 hvor han bidro med storstilt hjelp til svenskene. Ja, det ble en viss sympati for presten Olof Rahm hvorpå selve presteskapet og allmuen ba om benådning. Bo Oscarsson sier det slik: *"Sett fra Jämtland sitt synspunkt døde Olof Rahm som en motstandsmann mot okkupasjonsmakten, men hvor svensk historieskrivning har framstilt ham som forræder. For meg er Rahm en person som for sent innså svenskenes politikk og når han da byttet side "drabbades han av ödets obarmhærtighet" eller om man vil av Guds straff for sin angivelse av sin svigerfar"*.

Hva kunne årsaken være til at Olof Rahm så til de grader bytter side? Kanskje var det følgende? Hans sønn Johannes Olai, f. 1652, ble som 19-åring i 1671 henrettet i Gävle av de svenske myndighetene for påstått blasfemi gjennom spredning av Anders Kempes bøker. Dette var en forbrytelse så alvorlig at dødsdommen i Hovrätten som ble anket til Kongliga Senaten, der ble skjerpet slik at Johannes også skulle *"på bårhle brännes"*. Det var med andre

ord den hardeste straff det svenske rettssystemet kunne benytte seg av. Dette har trolig påvirket Olof Rahm som far, og det er kanskje ikke underlig at han seks år etterpå bytter side og hjelper nordmennene mot svenskene. Vi må samtidig heller ikke glemme prestenes stillinger og betydninger nettopp i området som innbefatter Ragunda. Ser en på både Norge og Sverige mellom 1635 og 1778 skiller landsbygda i Midt-Sverige seg klart ut. I Midt-Sverige kom det i dette tidsrommet til et skuespill uten sammenligning i nordisk historie, nemlig det som er kjent som *Crimen bestialitatis*, hvor det var omlag 700 henrettelser av mannfolk, ofte unge gutter. Presteskapet og myndighetene kuet sitt folk. En kan ikke se bort i fra at både blasfemi og angiveriet var en del av en helhet på den tiden hvor smitteeffekten var nærliggende. Dette falt dårlig ut for presten Olof Rahm og hans sønn Johannes. Se *Stjørdalens krønike*, bind 1, sidene 94-100 vedrørende *Crimen bestialitatis*. Ragunda var vennskapskommune til Stjørdal sist på forrige århundre og fram til 2005. I dag er vel Ragunda mest kjent for «Døda fallet», og sin nye turistattraksjon: King Chulalongkorn Memorial Building, en formelt velsignet (godkjent) Thailandsk paviljong, faktisk den eneste i verden utenfor Thailand. Det er ikke dårlig langt der inne i de dype svenske skoger.

Kommunevåpenet til Ragunda

Olof Rahm giftet seg med Elisabeth Berg, datter til den danske presten Hans Nielsen Berg i Ragunda, et ekteskap som av forklarlige årsaker ble umulig etter hans angivelse av hennes far. Med henne fikk han blant annet datteren Catharina. Hun ble gift med løytnant Peter Drakenstierna, og kom inn i en kjent familie i Sverige. Olof Rahm gifter seg så med Anna Kristoffersdatter Austredia, en enke etter borgermester Erik Marensson Lang i Sundsvall. I sitt tredje ekteskap ble Olof Rahm gift med Karin, enken etter presten Noræus i Resele i Ångermanland.

Herdis Løkken ved Andersö skans, søndag den 18. juni 2017

Bo Oscarsson stiller spørsmålet om disse motstandsmenn i Jämtland var forrædere eller frihetshelter. Og han svarer på det selv ved å skrive (sitat): *"I våra nutida böcker om Jämtlands historia kallas dessa våra motståndsmän för "förrädare". Det är en stor skam mot våra förfäder! De jämtska motståndsmännen förrådde aldrig sitt eget land Jämtland och förtjänar därför att hyllas som frihetshjältar i våra historieböcker! Det måste bli ett slut på den enögda, svenska historieskrivningen av Jämtlands historia"*.

Olof Rahm ble ikke dømt til bålet, men til steiling (steile og hjul), som medførte at hans hodeløse kropp ble lagt på et hjul godt synlig oppe på Tibrandshögen ute på Rödön hvor han fikk ligge som korpføde mens klærne flagret i vinden. Hodet ble plassert på en stake ved siden av. Og da har vi kommet til slutten i historien om presten Olof Rahm, som vår egen kjente forfatter Jacob Breda Bull har skrevet noen vers om, en slags hyllest til denne "Norgesvennen". Jacob Breda Bull brukte for øvrig stjørdalingen Johan P. Håve (1842-1909) som rollemodell for en av sine mest kjente romanfigurer: Knut Veum. Se *Stjørdalens krønike* nr. 1, side 148.

Her er noen valgte linjer fra Breda Bull:

Jemterne stirrer i svartene Skoven,
Krigshornet klinger helt frydefuldt frem.
Oberst von Schultz og Major von der Hoven
kommer fra Norrig, fra Fædrenes Hjem.

Jemterne følger de Nordmænd til Striden;
Sparre han viger, der Schultz drager fram.
Forrest i Hæren, von Hoven ved siden,
ganger i Ledingen Præsten Herr Ramm.

Stakket blev Jemternes Norrøneglæde:
Horn kom fra Söder med tre Tusend Mand!
Lænket selv fjortende Ramm stod tilstede,
Dømtes til Døden den Herre paa Stand.

Var sig hans Hustru, den modige Kvinde,
Sagde af Sorg ei et eneste Ord;
Men for Pardon for sin Husbond at vinde
hundrede Mil gjennom Vintren hun fór.

Jacob Breda Bull i Amund Hagens penn

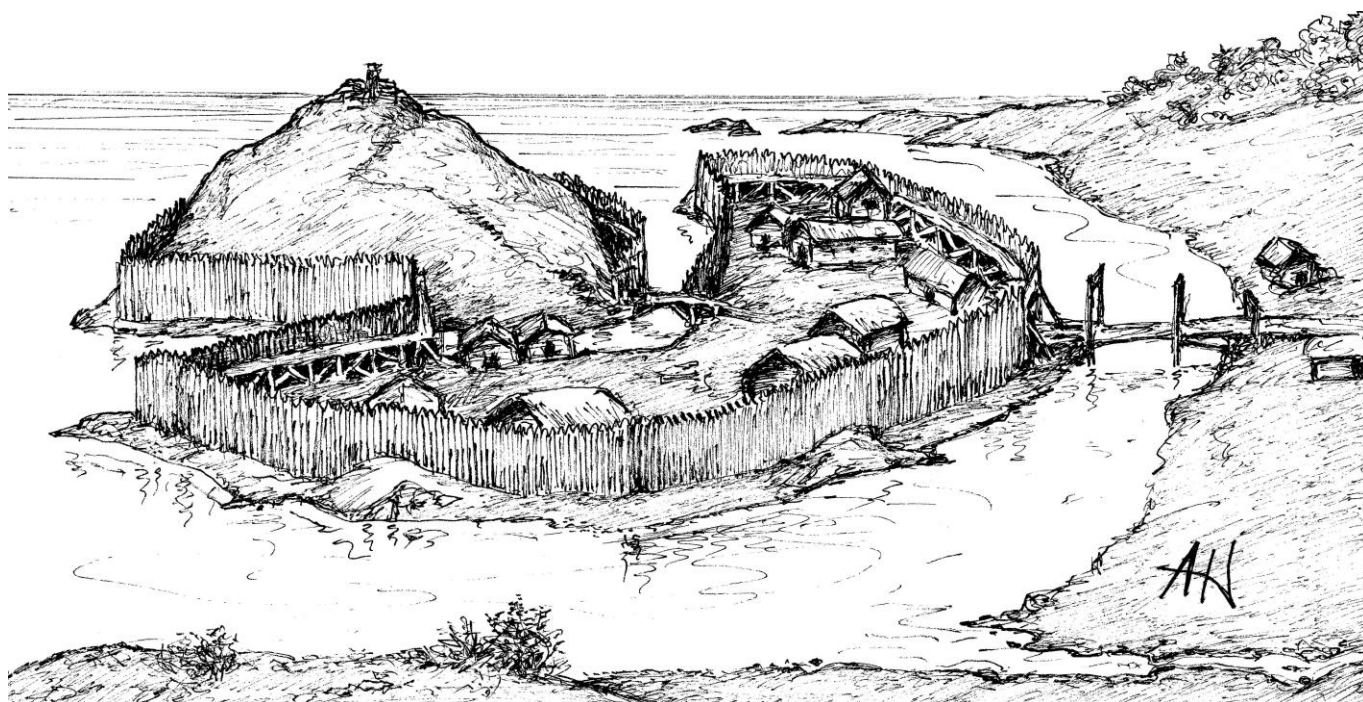
I følge informasjonstavlen har Tibrandsholm en lang historie som går tilbake til boplasser for 4 000 år siden. Der finnes tusenårige graver fra vikingtiden. På slutten av 1600-tallet ble det fast henrettelsessted for store deler av Jämtland. Området på den tiden styrtes fra Frösön, som var det virkelige sentrum i regionen. Området ble sterkt påvirket av alt som hendte i Norden på den tiden. Ja, selv striden mellom birkebeinerne og bagglerne førte selveste kong Sverre til området hvor han ved Andersö førte et større vinterslag mot jämtene på slutten av 1100-tallet. Mang en nordmann som valfarter Östersund i dag tror nok at det alltid har vært Östersund som var hovedsete, men slik var det ikke. Östersund er ganske så ny i forhold til Frösön.

Arkeologiske utgravninger har påvist at det trolig var et tårn av tømmer oppe på toppen av haugen, og trolig bosetning (bygninger) inntil haugen. Dessuten har en funnet våpen og kuler fra de ulike kriger mellom Sverige og Norge.

Henrettelsen av presten Olof Rahm i 1678

Den 15 april 1402 skriver erkebiskop Henrik at han hadde fått hele Jämtland i pant av dronning Margareta. Erkebiskopen hadde lånt dronning Margareta en betydelig sum som jämtene ble beordret å betale ned gjennom avkastning. Her er Tibrandsholm nevnt som feste, eller muligens ble stedet brent, som i sin tur ga grunnlag for tradisjonsforklaringer siden brevet ikke har noen årsaksforklaring hva gjelder nytteverdien av stedet. Var det derfor en dansk fogd som fikk i oppdrag å besørge innkrevingen? Var hans navn Tibrand? Derigjennom oppsto etter hvert ulike tradisjonsfortellinger tilknyttet stedet. En borg skulle ha blitt bygd på den store haugen. I en domsprotokoll fra Rödötinget i 1648 fortelles det at bønder i området brente borgen julenatten og jagde bort mannen som eide stedet. Hans navn var Tibrand. Det sies at Tibrand var en mektig mann som sloss mot en annen mektig mann som bodde i Ås på andre siden av Storsjöen. Denne Tibrand beskattet folket i området som til slutt klaget til kongen av Norge og fikk tillatelse til å gjøre det av med mannen. En annen fortelling sier enkelt og greit at Tibrand var en tyrannisk fogd som ble slått i hjel av jämtene i jula 1616 i Ås kirkes våpenhus. Borgen hans ble brent og han ble gravlagt i haugen på holmen. En tredje avart av historien går ut på at Tidbrand var en dansk fogd som ble halshugget da han skulle gå i kirken på juleaften.

Var det tilnærmelsesvis slik de hadde tenkt å utbygge Tibrandsholm, etter modell fra Motte and Bailey Castle i England, som hadde mer markante tårn?

Men vi kan ikke slutte uten å følge opp innledningen til dette kapittel som reflekterer en tradisjonsfortelling. Det er klart at alle dramatiske hendelser forfølges av ytterligere historier, kall det gjerne avarter. En vrir litt på historien og konklusjoner, ikke ukjent fra nye teateroppsetninger og nye utgaver av filmer. En kilde som jeg har kommet over sier at det kom bud om at kong Karl XI hadde benådet Olof Rahm, men som da var død, underforstått at budet kom for sent. Men så var det denne Karin, tredje kona til Olof Rahm, som innledningsvis i dette kapitlet kom med benådningen fra Stockholm samme dag som henrettelsen fant sted, men kom seg ikke over sundet tidsnok. De fleste kilder avviser dette. At denne tradisjonsfortellingen har levd godt kan bero på at det er skrevet en del om nettopp denne Karin, hun var nok spesiell. Episoden om Karin er selvsagt dramatisk, men ikke sann. Hendelsen skjedde lang tid etter henrettelsen. Karin dro rett nok til kongen i Stockholm, men da hun kom hjem igjen med et konglig brev i handa, var det ingen benådning, hvilket hadde ingen hensikt. Mannen var for lengst henrettet, før hun dro til kongen. Brevet hun hadde med seg var svaret på en søknad om å få ta ned sin halshuggede mann fra steilingen og begrave ham. Søknaden ble avslått. Hele sju år etter henrettelsen hang restene der etter presten Olof Rahm. Det ble notert av en Urban Hiärne på sin reise i 1685 da han passerte Rödösundet. På informasjonstavlen på Tibrandsholm står det at en den dag i dag kan høre de fortvilte ropene fra Karin på andre siden av sjøen!